

ODGOVORNA PRIMJENA VJEŠTAČKE INTELIGENCIJE (AI) U NOVINARSTVU

Slavica Išaretović¹

Radmila Čokorilo²

SAŽETAK

U društvu preplavljenom informacijama, gdje svako može kreirati i dijeliti sadržaj, zahvaljujući novim tehnologijama utemeljenim na vještačkoj inteligenciji, novinarstvo se nalazi pred do sada neviđenim izazovom. Korišćenje generativne vještačke inteligencije (AI) u kreiranju sadržaja još je u začetku, ali svjedoci smo ubrzanog razvoja ove oblasti. "Nepodnošljiva lakoća" upravljanja alatima AI omogućila je njihovu široku primjenu, a najbolji dokaza za to je upotreba aplikacije ChatGPT kompanije Open AI. Vještačka inteligencija donosi brojne prednosti u industriji medija i zabave, ali istovremeno postavlja ozbiljne izazove u pogledu etike, privatnosti i manipulacije informacijama. Upravo zbog toga, krajnje je vrijeme da se zakonodavci Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, uz pomoć evropskih zakona, smjernica i drugih akata koji se bave odgovornom primjenom AI u novinarstvu, počnu baviti regulisanjem ove oblasti. Ovaj rad je pokušaj da se skrene pažnja na naznačajnije dokumente koji mogu olakšati taj process i značajno doprinijeti bržem angažovanju najodgovornijih u ovoj oblasti.

KLJUČNE RIJEČI: vještačka inteligencija, novinarstvo, zakonski okvir, industrija medija

RESPONSIBLE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN JOURNALISM

ABSTRACT

In a society flooded with information, where anyone can create and share content thanks to new technologies based on artificial intelligence, journalism is facing an unprecedented challenge. The use of generative artificial intelligence (AI) in content creation is still in its early stages, but we are witnessing rapid development in this field. The "unbearable ease" of managing AI tools has enabled their widespread application, with the most prominent example being the use of the ChatGPT application by OpenAI. Artificial intelligence brings numerous advantages to the media and entertainment industry, but at the same time poses serious challenges regarding ethics, privacy, and information manipulation. For this reason, it is high time for the legislators of Republika Srpska and Bosnia and Herzegovina, with the help of European laws, guidelines, and other documents dealing with the responsible use of AI in journalism, to begin regulating this area. This paper is an attempt to draw attention to the most relevant documents that can

1 Prof.dr Slavica Išaretović, slavica.isaretovic@blc.edu.ba

2 Prof.dr Radmila Čokorilo, rada.cokorilo@nubl.org

facilitate this process and significantly contribute to faster engagement of key stakeholders in this field.

KEYWORDS: *artificial intelligence, journalism, legal framework, media industry*

UVOD

Veštačka inteligencija (Artificial Intelligence, AI) je najznačajnija tehnologija posljednje decenije, a vjerovatno i decenija pred nama. Pojavila se kao transformativna sila koja preoblikuje društva, ekonomije i strukture upravljanja širom svijeta. Od pametnih telefona, preko automatskih sistema, do medicinskih dijagnostičkih aparata, vještačka inteligencija postaje neraskidivi dio naše stvarnosti. Sam termin vještačka inteligencija, prema Lenoksu skovan je tokom ljetnje škole, koju je organizovao matematički odsjek Univerziteta Dartmut, 1956.godine, čiji je organizator Džon Makarti rekao: "Vještačka inteligencija predstavlja nauku i tehnologiju izrade inteligentnih mašina" (Džon.K.Lenoks, 2023).

Prema Zoinu, vještačka inteligencija predstavlja "tehnologiju koja omogućava mašinama da simuliraju ljudske sposobnosti i obavljaju zadatke koji su tradicionalno povezani sa ljudskim razmišljanjem" (Zoin, 2023, p. 11). Mašinsko učenje prema ovom autoru je podskup vještačke inteligencije, koji se fokusira na razvoj algoritama koji omogućavaju mašinama da "uče" iz podataka, dok je generativna AI još uži podskup mašinskog učenja, koji se bavi kreiranjem novih podataka koji su slični, ali ne identični sa podacima na kojima je model treniran (Zoin, 2023, p. 10).

Evropska unija definiše vještačku inteligenciju na sljedeći način:

"Vještačka inteligencija (AI) odnosi se na sisteme koji pokazuju inteligentno ponašanje analizirajući svoje okruženje i preduzimajući akcije – sa određenim stepenom autonomije – kako bi postigli određene ciljeve" (Komisija EU, 2018). Prema njihovom mišljenju rast kompjuterske snage, dostupnost podataka i napredak algoritama učinili su umjetnu inteligenciju jednom od strateški najvažnijih tehnologija 21. vijeka. Ulozi su ekstremno visoki. „Naš pristup umjetnoj inteligenciji odredit će kako će izgledati naš svijet. Suočeni s oštrom globalnom konkurencijom, moramo stvoriti čvrst evropski okvir. Evropskoj uniji (EU) potreban je koordinisani pristup kako bi što bolje iskoristila mogućnosti koje joj nudi umjetna inteligencija i kako bi odgovorila na nove izazove koje ona donosi. EU može biti predvodnik razvoja i upotrebe umjetne inteligencije za dobro i za sve oslanjajući se na svoje vrijednosti i svoje prednosti" (Komisija EU, 2018).

Poseban problem predstavlja primjena AI u novinarstvu, oblasti koja je i prije procesa digitalizacije i pojave vještačke inteligencije imala otvoren niz etičkih pitanja, koja su se samo usložnjavala razvojem tehnologije. Ozbiljnu prijetnju, koja kao takva zahtijeva i posebnu vrstu opreza, danas predstavljaju AI generisani intervjui i video-snimci aktivnih javnih ličnosti, najčešće političara, koji mogu direktno uticati na njihov rejting ili na ishod izbora. Takvi sadržaji ne samo da podrivaju legitimitet demokratskih procesa, već i urušavaju povjerenje u medije i njihovu ulogu u savremenom društvu. Novo vrijeme i nove tehnologije nametnule su novinarstvu i medijima sasvim novi zadatak – da preispitaju sopstvenu ulogu i redefinišu je pokušavajući da odgovore na bazična pitanja, kao što je pitanje: Šta su mediji danas?

Novo digitalno okruženje u velikoj mjeri oblikovano vještačkom inteligencijom, pred novinare i novinarstvo stavlja sasvim nove izazove, koje ne mogu prevladati ukoliko nemaju postavljene zakonodavne okvire i etičke smjernice koje im mogu olakšati taj proces.

Upravo zbog ogromnog potencijala vještačke inteligencije koja donosi revoluciju u svim oblastima ljudskog društva, razvoj zakonodavstva i etičke smjernice njene upotrebe postaju centralne tačke interesovanja u zemljama širom svijeta. Od tehnološkog napretka do etičkih razmatranja i regulatornih okvira, razvijene zemlje se svakodnevno bave ovim pitanjima, svjesne da je vremena sve manje.

Za razliku od njih Bosna i Hercegovina ostaje nijema na ova dešavanja, prepuštajući pojedincima i organizacijama da se snalaze kako znaju i umeju, ne razmišljajući o ozbiljnim institucionalnim potezima, koji će prije svega zaštititi njene građane i pripremiti ih za mirniju plovidbu uzburkanim morem dezinformacija, lažnih vijesti, deepfejkova i svega što vještačka inteligencija donosi u novinarskoj praksi, zaštititi autorskih prava i prava korisnika medijskih sadržaja.

ZAKONODAVNI OKVIR O AI U EVROPSKOJ UNIJI

Evropska unija preduzela je pionirski zakonodavni napor na globalnom nivou u oblasti vještačke inteligencije Zakon o vještačkoj inteligenciji (EU, 2024) (u daljem tekstu: Zakon o AI) predstavlja prvu regulatornu inicijativu koja pokušava uspostaviti i urediti upravljanje ovom tehnologijom. Nakon što je u decembru 2023. postignut dogovor, finalna verzija zakona se s nestrpljenjem očekivala. Stupanje na snagu Zakona o AI, avgust 2024.god. s pravom se smatra istorijskim trenutkom u oblasti upravljanja tehnologijom. Kao prvi sveobuhvatni pravni okvir za vještačku inteligenciju u svijetu, ovaj zakon će vjerovatno poslužiti kao primjer za buduće zakonodavne inicijative koje imaju za cilj da regulišu modele vještačke inteligencije opšte namjene i generativne AI aplikacije širom svijeta.

Usvajanje Zakona o AI otvorilo je pitanje njegovih implikacija na medijski ekosistem, posebno u domenu rizika koje primjena vještačke inteligencije nosi za novinarsku praksu, autorska prava i prava korisnika medijskih sadržaja.¹²

Usvajanju Zakona o AI prethodilo je više regulatornih inicijativa. Među najvažnijima je Koordinisani plan o vještačkoj inteligenciji (EU, 2018). Komisija je predložila da se s državama članicama radi na koordinisanom planu o vještačkoj inteligenciji do kraja 2018, s namjerom da se značajno povećaju investicija na nivou EU i na nacionalnom nivou, podstakne sinergija i saradnja širom Unije, razmijene najbolje prakse i zajednički definiše pravac razvoja, kako bi se osiguralo da EU kao cjelina ostane konkurentna na globalnom nivou. Koordinisani plan o AI, zasnovan je na Deklaraciji o saradnji u oblasti vještačke inteligencije (EU, 2018), koja je donijeta desetog aprila 2018. godine, Deklaraciju su potpisale sve države članice EU i Norveška.

Etičke smjernice za pouzdanu vještačku inteligenciju iz 2018.godine (EU, 2018) polaze od toga da su sistemi vještačke inteligencije alati koji mogu unaprijediti pojedinačnu i kolektivnu dobrobit. U njima se izdvajaju četiri etička načela, zasnovana na temeljnim pravima, koja se moraju poštovati kako bi se osiguralo da se sistemi vještačke inteligencije razvijaju, uvode i upotrebljavaju na pouzdan način.

Ta etička načela su:

- poštovanje ljudske autonomije,

- sprečavanje nastanka štete,
- pravednost i
- objašnjivost.²⁰

Ova načela određena su kao etički imperativi koje bi stručnjaci za vještačku inteligenciju uvijek morali imati na umu i poštovati. Dokument Izgradnja povjerenja u vještačku inteligenciju usmjerenu na čovjeka (EU, 2019), naglašava potrebu razvoja AI u službi čovjeka.

Bijela knjiga o vještačkoj inteligenciji: Evropski pristup izvrsnosti i povjerenju (EU, 2020) navodi da se postojeće zakonodavstvo Unije mora postepeno prilagođavati razvoju novih tehnologija (Prlja, Gasmi, & Korać, 2021, p. 107) i to kroz tri inicijative:

- usvajanje novog, koherentnog pravnog okvira za AI,
- regulisanje pitanja odgovornosti za korišćenje novih tehnologija zasnovanih na AI i
- revizija zakonodavstva o bezbjednosti.

Podsticanje evropskog pristupa vještačkoj inteligenciji, (EU, 2021) dokument je kojim se poziva na razvoj sistema koji omogućavaju veću sigurnost, efikasnost i inovativnost u oblasti vještačke inteligencije. Za dalju primjenu AI značajna je i Direktiva o zaštiti potrošača (EU, 2020) koja dodatno štiti prava korisnika digitalnih proizvoda i usluga, uključujući i one koje se temelje na AI.

Rezolucija Evropskog parlamenta od 20. oktobra 2020. godine donosi preporuke Komisiji o uspostavljanju režima građanske odgovornosti za vještačku inteligenciju. Opšta uredba o zaštiti podataka (GDPR) ostaje relevantna i u kontekstu AI, jer reguliše obradu ličnih podataka putem automatizovanih sistema, uključujući i one koji se temelje na vještačkoj inteligenciji. To znači da i obrada podataka putem AI mora biti usklađena s principima zakonitosti, transparentnosti i tačnosti, da mora poštovati zabranu diskriminacije, zaštitu potrošača, pravosudnu saradnju u krivičnim predmetima (EU, 2016).

Usvajanje Zakona o AI, 2024. godine predstavlja najvažniji korak u pravcu regulacije vještačke inteligencije u okviru Evropske unije, jer nudi sveobuhvatan okvir za etičnu i odgovornu upotrebu AI tehnologija širom EU.

Zakon o vještačkoj inteligenciji pruža okvir za upravljanje rizicima povezanim s tehnologijama vještačke inteligencije. Ti rizici su podijeljeni u četiri kategorije:

- neprihvatljiv,
- visok,
- ograničen i
- minimalan rizik.

Ova podjela je važna jer se u zavisnosti od kategorije rizika primjenjuju i različite mjere kontrole – strože mjere kontrole predviđene su za sisteme vještačke inteligencije koji su klasifikovani kao rizični.

U kategoriju neprihvatljivog rizika spadaju sistemi vještačke inteligencije koji su u direktnoj suprotnosti s osnovnim evropskim vrijednostima i ljudskim pravima, pa im je kao takvima zabranjena upotreba na tržištu EU.

Sistemi vještačke inteligencije visokog rizika određuju se prvenstveno prema njihovom potencijalnom negativnom uticaju na zdravlje i bezbjednost pojedinaca. Zbog toga za te

sisteme važi obaveza strogih provjera i ocjenjivanja usklađenosti, uključujući i registraciju kod Evropske komisije prije ulaska na tržište EU, kako bi se mogli stalno pratiti. U ovu kategoriju spadaju: AI sistemi za biometrijsku identifikaciju i kategorizaciju pojedinaca

AI sistemi ograničenog (niskog) rizika ne predstavljaju ozbiljnu prijetnju po zdravlje i bezbjednost ljudi, ali nose rizik manipulacije. To su sistemi koji se bave komunikacijom s ljudima, prepoznaju njihove emocije i pripadnost određenim grupama, generišu sadržaj ili manipulišu njime i sl. Sistemi vještačke inteligencije koji se koriste za igrice, filtere za neželjenu poštu i sl. spadaju u sisteme minimalnog rizika, zbog čega su izuzeti od zahtjeva predviđenih Zakonom o AI.35

Zakon o AI jasno identifikuje visokorizične sisteme vještačke inteligencije, među kojima se nalaze oni koji se koriste za kreiranje i distribuciju sadržaja na digitalnim platformama, algoritmi za prepoznavanje lica i za automatsko generisanje medijskog sadržaja. Kategoriji visokorizičnih pripadaju i sistemi koji mogu imati značajan uticaj na ljudska prava i slobode. Na primjer, algoritmi za personalizovane preporuke sadržaja na društvenim mrežama mogu snažno uticati na formiranje javnog mnjenja i slobodu izražavanja

Zakon o AI ne fokusira se direktno na medije, niti se u njegovom tekstu, eksplicitno počinju mediji i pružaoci medijskih usluga. Iz ovoga zakona za medijski sektor su relevantni pjedini aspekti. Prije svega aspekti proizvodnje sadržaja, distribucije vijesti, širenja dezinformacija, transparentnosti algoritama, odgovornosti za dezinformacije, etička primjenu tehnologije i zaštita prava korisnika. Zakon o AI ima značajan uticaj na slobodu medija, jer reguliše rizike diskriminacije, povrede privatnosti i neetičkog korišćenja vještačke inteligencije u različitim sektorima, uključujući i medijski. Pitanje da li primjena vještačke inteligencije u medijima treba da bude označena kao visokorizična i da kao takva podliježe najstrožim aspektima regulative povezano je sa širim diskusijama o uticaju algoritamski vođenih platformi na osnovna prava, kao što su sloboda izražavanja i pravo na privatnost. Novije naučne analize pokazuju da pristup medijskom sadržaju putem digitalnih platformi postaje ključan za učešće u savremenom društvu (Herberger & Diakopoluos, 2023), a sve veći broj naučnika ukazuje na rizike primjene vještačke inteligencije u medijima – širenje dezinformacija, digitalnu isključenost, strano miješanje u demokratske procese, društvenu polarizaciju. Mediji, kao korisnici AI servisa, moraju biti odgovorni pri odabiru tih tehnologija i transparentni u njihovoj upotrebi. Ustanovljavanjem smjernica o razvoju i primjeni AI sistema uticaće na zaštitu slobode medija, pluralizma i osnovnih ljudskih prava. Mediji će biti podložni regulatornim zahtjevima koji se odnose na obavezu transparentnosti i odgovornosti, što je ključno za očuvanje etičkih normi i borbu protiv dezinformacija. Zakon o AI ne sadrži specifične odredbe o medijima, ali ima vrlo jasne implikacije na medijski sektori to u aspektima:

- Transparentnosti i odgovornosti,
- algoritamskih preporuka,
- odgovornosti za generisani sadržaj,
- transparentnosti i zaštiti privatnosti.

Transparentnost i odgovornost

Zakon o vještačkoj inteligenciji nalaže transparentnost u korišćenju AI sistema, što je izuzetno relevantno za medije. On takođe propisuje da se korisnicima mora jasno objasniti

na koji način AI učestvuje u oblikovanju sadržaja koji im je prikazan, uključujući algoritamske preporuke na platformama za vijesti (AlgoSoc, 2024). To znači da bi medijske organizacije trebalo da imaju obavezu informisanja korisnika o načinu rada AI tehnologija koje se koriste na njihovim platformama, na primjer, za personalizaciju vijesti ili za automatsko generisanje članaka. Takav, odgovoran pristup od ključnog je značaja za očuvanje slobode medija i pluralizma, jer transparentnost smanjuje rizike zloupotrebe, skrivenih manipulacija informacijama i javnim mnjenjem. Iako mediji nisu klasifikovani kao visokorizični, dužni su poštovati zahtjeve transparentnosti, naročito kad je riječ o upotrebi čitbotova, moderiranju sadržaja i algoritamskim preporukama.

Algoritamska pristrasnost i etički izazovi

Algoritamska pristrasnost može dovesti do selektivnog prikaza vijesti i favorizovanja određenih izvora. Ako algoritmi za preporuku sadržaja favorizuju izvore koji su politički pristrasni ili šire dezinformacije, to ozbiljno ugrožava slobodu medija i pluralizam. Zbog toga je regulacija pristrasnosti AI ključna za očuvanje medijske objektivnosti i zaštitu interesa građana.

Kontrola primjene - nadležnost i sankcije

Zakon o AI predviđa nadzor i kontrole kvaliteta u primjeni vještačke inteligencije, kao i sankcije u slučaju nepravilnosti i kršenja propisa. U tom cilju, predlaže se osnivanje evropskog komiteta za vještačku inteligenciju i evropskog supervizora za zaštitu podataka, a svaka država članica treba da imenuje nadležne nacionalne organe i nadzorno tijelo za sprovođenje Zakona o AI.

Zaštita privatnosti i zaštita podataka

Uporedo s Opštom uredbom o zaštiti podataka (GDPR), regulacijom zaštite privatnosti i podataka bavi se i Zakon o AI, kroz članove pet i trinaest zakona, u domenu upotrebe AI za analizu korisničkih podataka i generisanje personalizovanog sadržaja. Prema ovim članovima zakona, pružaoci medijskih usluga moraju osigurati da svaki algoritamski sistem koji se koristi za prikupljanje i analizu podataka o korisnicima bude usklađen s principima privatnosti i zaštite podataka. Na taj način se izbjegava mogućnost zloupotrebe korisničkih podataka u svrhu manipulacije informacijama, koja bi mogla ozbiljno ugroziti slobodu izražavanja i pravo na informisanost.

Pariška povelja o vještačkoj inteligenciji i novinarstvu

Još jedan dokument koji svakako može i treba biti vodilja na putu primjene AI u novinarstvu je svakako Pariška povelja o vještačkoj inteligenciji i novinarstvu, koju su 10. novembra 2023. godine objavili Reporteri bez granica (RBG) (*Reporters Without Borders - RSF*) u saradnji sa 16 partnerskih organizacija. Naglašavajući u preambuli da je istorija vijesti i informisanja usko povezana s tehnološkim napretkom, potpisnici povelje smatraju da vještačka inteligencija od osnovne automatizacije do analitičkih i kreativnih sistema uvodi novu kategoriju tehnologije sa neuporedivom sposobnošću da se ukrštaju s ljudskim razmišljanjem, znanjem i kreativnošću. „Ona predstavlja značajnu promjenu u načinu prikupljanja informacija, traženja istine, pripovijedanja i širenja ideja. Kao takva, duboko će

izmijeniti tehničke, ekonomske i društvene uslove novinarstva i uređivačke prakse” (Reporters Without Borders, 2023).

Društvena uloga novinarstva i medijskih kuća da služe kao pouzdani posrednici za društvo i pojedince predstavlja temelj demokratije i jača pravo svih građana na informisanost. Sistemi vještačke inteligencije mogu značajno pomoći medijima u ispunjavanju te uloge, ali samo ako se koriste transparentno, pravedno i odgovorno, u uređivačkom okruženju koje čvrsto poštuje novinarsku etiku. Upravo definisanje baznih etičkih načela, koje će novinari, redakcije i medijske kuće moći usvojiti i primjeniti u svom radu sa AI, je osnovni cilj donošenja Pariške povelje. Da bi se očuvala društvena uloga novinarstva i novinara, Pariška povelja definiše deset osnovnih načela kojih se poslanici javne riječi trebaju prodržavati:

1. *Novinarska etika usmjerava medijske kuće i novinare kako da koriste tehnologiju*

Medijske kuće i novinari koriste tehnologije koje poboljšavaju njihovu sposobnost u ispunjavanju njihove primarne misije: obezbjeđivanja prava svih na kvalitetne i pouzdane informacije.

2. *Mediji daju prioritet ljudima*

Ljudsko donošenje odluka mora ostati centralno i za dugoročne strategije i za svakodnevne uredničke izbore. Korištenje AI sistema treba biti promišljena i dobro informirana odluka koju donose ljudi. Urednički timovi moraju jasno definirati ciljeve, obim i uslove korištenja za svaki sistem vještačke inteligencije.

3. *AI sistemi koji se koriste u novinarstvu prethodno podliježu nezavisnoj evaluaciji*

AI sistemi koje koriste mediji i novinari trebaju proći nezavisnu, sveobuhvatnu i temeljitu evaluaciju koja uključuje grupe za podršku novinarima. Ova evaluacija mora snažno pokazati pridržavanje temeljnih vrijednosti novinarske etike. Ovi sistemi moraju poštovati zakone o privatnosti, intelektualnom vlasništvu i zaštiti podataka.

4. *Mediji su uvijek odgovorni za sadržaj koji objavljuju*

Medijske kuće preuzimaju uredničku odgovornost, uključujući i korištenje AI u prikupljanju, obradi ili širenju informacija. Odgovorne su za svaki sadržaj koji objave.

5. *Medijske kuće podržavaju transparentnost u korištenju AI*

Svaka upotreba AI koja ima značajan uticaj na proizvodnju ili distribuciju novinarskog sadržaja treba biti jasno objavljena i saopćena svima koji primaju informacije uz relevantni sadržaj. Medijske kuće trebaju voditi javnu evidenciju o sistemima AI koje koriste i koje su koristili, s detaljnim opisom njihove svrhe, obima i uslova korištenja.

6. *Medijske kuće osiguravaju informacije o porijeklu i mogućnosti praćenja promjene sadržaja*

Medijske kuće trebaju, kada je god to moguće, koristiti najsavremenije alate koji jamče autentičnost i porijeklo objavljenog sadržaja, pružajući pouzdane detalje o njegovom porijeklu i svim naknadnim promjenama koje je možda pretrpio. Svaki sadržaj koji ne zadovoljava ove standarde autentičnosti treba smatrati potencijalno obmanjujućim.

7. *Novinarstvo povlači jasnu granicu između autentičnog i sintetičkog sadržaja*

Novinari i medijske kuće nastoje obezbijediti jasnu i pouzdanu razliku između sadržaja dobijenog fizičkim snimanjem stvarnog svijeta (kao što su fotografije i audio i videosnimke) i onog koji je stvoren ili značajno izmijenjen korištenjem AI sistema. Trebali bi favorizirati korištenje autentičnih snimaka i zapisa za prikaz stvarnih događaja.

8. *Personalizacija sadržaja i preporuke vođene AI podržavaju raznolikost i integritet informacija*

U medijskim kućama, dizajn i korištenje AI sistema za automatsku personalizaciju i preporuke sadržaja trebale bi biti vođene novinarskom etikom. Takvi sistemi trebali bi poštovati integritet informacija i promovisati zajedničko razumijevanje relevantnih činjenica i stanovišta.

9. *Novinari, medijske kuće i novinarska udruženja uključuju se u upravljanje sistemima AI*

Kao bitni čuvari prava na informiranje, novinari, medijske kuće i novinarska udruženja trebali bi igrati aktivnu ulogu u upravljanju AI sistemima. Trebali bi biti uključeni u svaki globalni ili međunarodni institucionalni nadzor nad upravljanjem i regulacijom AI.

10. *Novinarstvo odražava svoje fizičke, etičke i ekonomske temelje u saradnji sa organizacijama*

Pristup novinarskom sadržaju putem sistema AI rebao bi biti uređen formalnim sporazumima koji obezbjeđuju održivost novinarstva i podržavaju dugoročne zajedničke interese medija i novinara. Vlasnici AI sistema moraju navesti izvore, poštovati prava intelektualnog vlasništva i obezbijediti pravednu naknadu nosiocima prava. Ova naknada mora se prenijeti na novinare putem pravedne naknade. Vlasnici AI sistema također su dužni voditi transparentnu i detaljnu evidenciju novinarskog sadržaja korištenog za obuku i punjenje svojih AI sistema (Regulatorna agencija za medije, 2025).

Podržavajući Parišku povelju, mediji zauzimaju stav da neće dopustiti da ih nove tehnologije odvrte od njihove osnovne misije, a to je služenje javnom interesu. Povelja naglašava stav koji bi trebalo zauzeti kada su sistemi AI u pitanju, ljudska procjena i primjena novinarske etike štite i novinarstvo i novinare, kao i temelje novinarstva, koji su ozbiljno uzdrmani samim procesom digitalizacije i pojavom novih medija.

ZAKLJUČAK

Ne smijemo zatvarati oči pred činjenicom da je AI svakodnevni alat stotina miliona ljudi. ChatGPT, najpoznatiji proizvod kompanije OpenAI, koristi više od 500 miliona korisnika svake nedelje, što predstavlja jedan od najbržih tehnoloških uspona u digitalnoj istoriji.

Ova brojka je utoliko značajnija kada se zna da je krajem 2024. godine, broj nedeljnih korisnika iznosio 300 miliona. Prema zvaničnim podacima koje je OpenAI podijelio, korisnici ChatGPT-a svakog dana pošalju više od 2,5 milijarde zahtijeva. Samo iz SAD dolazi čak 300 miliona tih pitanja, što govori o snažnom prisustvu ove tehnologije na tržištu koje

je dugo bilo pod dominacijom Gugla. ChatGPT je samo jedan od alata koji stoje na raspolaganju korisnicima. Kako bi zaštitili pravo na objektivno, tačno i nepristrasno informisanje javnosti, novinari i udruženja novinarstva, uz pomoć odgovornih institucija, moraju udružiti snage kako bi osigurali da etički principi, prije svega, budu vodilja u korištenju sistema AI. Zakon o AI, kao i Pariška povelja o vještačkoj inteligenciji i novinarstvu pružaju neophodne okvire te zajedničke akcije. Kao što je to slikovito objasnila predstavница Evropske federacije novinara i zamjenica glavnog sekretara Njemačke federacije novinara Hanna Mollers:

„Na kraju dana,” dodala je Hanna Mollers, AI nije ništa više od alata. Hoće li se nož koristiti za kuhanje ili za ubijanje zavisi od toga kako ga koristimo. Ne zabranjujemo upotrebu noževa, kriminaliziramo ubojstvo. Niti bismo trebali zabraniti AI. Ali trebali bismo to regulisati kako bismo pronašli konstruktivan pristup umjetnoj inteligenciji koji promiče demokraciju i novinarstvo. Zato su nam potrebne smjernice poput Povelje o umjetnoj inteligenciji” (Sindikat novinara Hrvatske (SNH), 2023).

Jedina izvjesnost u ovim neizvjesnim vremenima jeste činjenica da vremena za čekanje nema i da je zajednička akcija svi relevantnih činilaca društva neophodna i to što je moguće prije. Sa smjernicama datim u dokumentima koje tretira ovaj rad, taj put je mnogo lakše savladiv.

LITERATURA:

- *AlgoSoc.* (2024). Retrieved from AlgoSoc: <https://algosoc.org/results/panel-discussion-on-the-ai-act-and-its-implications-for-the-media-sector>
- Džon.K.Lenoks. (2023). *2084 Vještačka inteligencija i budućnost čovječanstva*. Beograd: Preporod.
- *EU.* (2016). Retrieved from EU: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>
- *EU.* (2018). Retrieved from EU: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>
- *EU.* (2018). Retrieved from EU: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018DC0795>
- *EU.* (2018). Retrieved from EU: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018DC0795>
- *EU.* (2018). Retrieved from EU: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018DC0795>
- *EU.* (2019). Retrieved from EU: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/communication-building-trust-human-centric-artificial-intelligence>
- *EU.* (2020). Retrieved from EU: https://commission.europa.eu/document/download/d2ec4039-c5be-423a-81ef-b9e44e79825b_en?filename=commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf
- *EU.* (2020). Retrieved from EU: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32020L1828>
- *EU.* (2021). Retrieved from EU: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2021/0205/COM_COM\(2021\)0205_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2021/0205/COM_COM(2021)0205_EN.pdf)
- *EU.* (2024). Retrieved from EU: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>
- Herberger, N., & Diakopoluos, N. (2023). The European AI Act and How It Matters for Research. *DIGITAL JOURNALISM*, VOL. 11, NO. 9, 1751–1760.
- *Komisija EU.* (2018, April 25). Retrieved from Komisija EU: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0237>

- Prlja, D., Gasmi, G., & Korać, V. (2021). *AI u pravnom sistemu EU*. Beograd: Institut za uporedno pravo.
- *Regulatorna agencija za medije*. (2025, May 29). Retrieved from Medijska i informacijska pismenost: <https://medijskapismenost.ba/pariska-povelja-o-vjestackoj-inteligenciji-i-novinarstvu/>
- *Reporters Without Borders*. (2023). Retrieved from <https://rsf.org/sites/default/files/medias/file/2023/11/Paris%20charter%20on%20AI%20in%20Journalism.pdf>
- *Savjet Evrope*. (2023, November). Retrieved from Savjet Evrope: <https://rm.coe.int/cdm-si-2023-014-guidelines-on-the-responsible-implementation-of-artific/1680adb4c6>
- *Sindikat novinara Hrvatske (SNH)*. (2023). Retrieved from <https://www.snh.hr/pariska-povelja-o-umjetnoj-inteligenciji-i-novinarstvu/>
- Zoin, M. (2023). *Chat GPT od početnika do profesionalca*. Beograd: Kompjuter biblioteka.